

УДК 811.161.2.81

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2023-13.30>

МІЖАСПЕКТУАЛЬНІ, МІЖПАРАДИГМАЛЬНІ ТА МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ СИСТЕМ

Тур Оксана Миколаївна

доктор наук із соціальних комунікацій,
професор кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва
Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського
вул. Університетська, 20, Кременчук, Полтавська область, Україна

Шабуніна Вікторія Валентинівна

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва
Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського
вул. Університетська, 20, Кременчук, Полтавська область, Україна

Огляд і систематизація основних напрямів термінологічних досліджень є важливим для створення базових принципів і концепцій у галузі термінології, а також для орієнтації в дослідженнях, проведених іншими вченими. Стаття розкриває зміст міжаспектуальних, міжпарадигмальних і міждисциплінарних підходів до вивчення терміносистем та їх формування, а також способів лінгвістичного номінування елементів наукової картини світу. Дослідження охоплює широкий спектр концепцій і підходів, які допомагають зрозуміти й пояснити закономірності, що керують процесами термінологічного формування та функціонування. Міжаспектуальні напрями термінологічних досліджень представлені ономастологічним, діалектним, порівняльно-зіставним, теоретико-методологічним, історико-семасіологічним, історико-ономастологічним, типолого-термінографічним термінознавством. Такий широкий спектр досліджень у межах однієї наукової галузі пізнання теорій, методологій різних парадигм, що призводить до міжпарадигмального синтезу, засвідчує актуальність розгляду терміна як одиниці фахової мови. У таких умовах автори вказують на можливість виокремлення інтеграційного, або інтегративного, термінознавства, яке формується на тлі інтеграційної теорії терміна, комплексно-варіологічного підходу, інформаційно-семіотичної теорії терміна, інтеграційної концепції (моделі) мови спеціального призначення, поєднання здобутків системно-структурного, функціонального й когнітивного термінознавства в їх аспектуальних і крос-аспектуальних/крос-теоретичних виявах. Інтеграційні процеси, що поширюються на всі сфери життя сучасного суспільства, неминуче провокують міждисциплінарний характер наукових пошуків, у тому числі й у термінознавстві. На початку ХХІ століття наука про терміни зазнає відчутного впливу з боку дослідницьких парадигм логіки, філософії, психології, математики, культурології, соціології, етнології, комп'ютерних наук і власне предметних галузей, що засвідчує міжнауковий, міждисциплінарний синтез теоретичних та методологічних засад різних наук (дисциплін) і дає підстави для виокремлення міждисциплінарних (крос-дисциплінарних) напрямів досліджень у термінознавстві. Об'єктом зацікавлення авторів стали також соціокогнітивні, лінгводидактичні напрями досліджень, а також фреймове термінознавство. Тож стаття покликана поглибити вивчення цих концепцій термінологічних досліджень. Проведений авторами аналіз дослідницьких термінознавчих парадигм, що визначають стан вивчення терміна як одиниці фахової мови, свідчить про симбіоз новітніх і традиційних векторів пошуку в термінознавстві.

Ключові слова: термін, термінологія, термінознавство, номінування, міжаспектуальні, міжпарадигмальні та міждисциплінарні напрями досліджень.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. У сучасному суспільстві постійно відчувається значна потреба в розробленні термінології як основного засобу комунікації.

Сьогодні термінологічні дослідження спрямовані на аналіз та класифікацію термінологічних систем, розроблення нормативних принципів термінотворення, адаптацію іноземних термінів,

створення термінологічних баз даних, укладання термінологічних довідників та інших інструментів для підтримки наукової комунікації.

Отже, систематичні дослідження в галузі термінології є важливим елементом розвитку сучасної науки і сприяють забезпеченню точності, зрозумілості та ефективності комунікації між фахівцями різних галузей, що й визначає актуальність представленого наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У працях науковців-термінознавців окреслені різноманітні методологічні підходи, спрямовані на прогнозування термінологічної проблематики та розроблення стратегій для вирішення цих проблем; виявлення потреб термінологічного розвитку в різних галузях. Наукові пошуки в цьому напрямі засвідчені в численних працях вітчизняних і зарубіжних учених: В. Л. Іващенко (Іващенко, 2014), Б. Є. Рицаря (Рицар, 2001), Л. В. Туровської (Туровська, 2010), О. М. Тур (Тур, 2022), Н. О. Яценко (Яценко, 2016), М. Т. Кабре Кастельві (Cabré Castellví, 2003), Г. Фельбер (Felber, 2002) та ін. Вивчення й узагальнення наявних напрацювань дозволяє встановити тенденції розвитку термінологічного поля та ідентифікувати можливі шляхи подальшого розвитку та вдосконалення термінології.

Формулювання мети і завдань статті.

Метою статті є поглиблення вивчення основних напрямів термінологічних досліджень, зокрема міжаспектуальних, міжпарадигмальних і міждисциплінарних. Серед завдань варто назвати такі: аналіз та систематизація основних векторів термінологічних досліджень; характеристика міжаспектуальних, міжпарадигмальних і міждисциплінарних напрямів вивчення термінологічної проблематики.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Огляд і систематизація основних напрямів термінологічних досліджень є важливими для створення базових принципів та концепцій у галузі термінології, а також для орієнтації в дослідженнях, проведених іншими вченими. Міжаспектуальні напрями термінологічних досліджень представлені ономасасіологічним, діалектним, порівняльно-зіставним, теоретико-методологічним, історико-семасіологічним, історико-ономасіологічним, типолого-термінографічним термінознавством. Такий широкий спектр досліджень у межах однієї наукової галузі пізнання теорій, методологій різних парадигм, що призводить до міжпарадигмального синтезу, засвідчує актуальність розгляду терміна як одиниці фахової мови. У таких умовах можемо вказати на можливість виокремлення інтеграційного, або інтегративного, термінознавства, яке формується на тлі інтеграційної теорії терміна, комплексно-варіологічного підходу, інформаційно-семіотичної теорії терміна, інтеграційної концепції (моделі) мови спеціального призначення, поєднання здобутків системно-структурного, функціонального й когнітивного термінознавства в їх аспектуальних і крос-аспектуальних/крос-теоретичних виявах (Іващенко, 2014).

Дехто із сучасних дослідників термінологічних систем апелює до понять, що репрезентують міжпарадигмальні напрями досліджень. Серед них Г. Ф. Ракшанова, яка розглядає систему дериваційних засобів сучасної науково-технічної термінології в когнітивно-номінативному аспекті (Ракшанова, 2004).

Інтеграційні процеси, що поширюються на всі сфери життя сучасного суспільства, немичуче провокують міждисциплінарний характер наукових пошуків, у тому числі й у термінознавстві. На початку ХХІ століття наука про терміни зазнає відчутного впливу з боку дослідницьких парадигм логіки, філософії, психології, математики, культурології, соціології, етнології, комп'ютерних наук і власне предметних галузей, що засвідчує міжнауковий, міждисциплінарний синтез теоретичних і методологічних засад різних наук (дисциплін) і дає підстави для виокремлення міждисциплінарних (крос-дисциплінарних) напрямів досліджень у термінознавстві. Зокрема, виділяють соціолінгвістичний напрям. Зародження соціотермінознавства пов'язують із французькими дослідниками Л. Реєм і А. Гільбером, у науковий же обіг термін «соціотермінознавство» увів у 1980-х рр. Ж.-К. Буланже (Boulanger, 1981, р. 13–30). Соціотермінознавство застосовує соціолінгвістичні принципи до теорії термінології й розглядає термінологічні варіації в межах різних контекстів ужитку. Параметри варіації базуються на соціальному та етнічному критеріях, у яких комунікація між фахівцями може використовувати різні терміни для тих самих концептів або декілька концептів для одного терміна. Актуальність соціотермінознавства засвідчена увагою з боку Міжнародної організації зі стандартизації. Технічний комітет ISO 37 «Terminology and other language and content resources» розробив і опублікував стандарт ISO/TR 22134:2007 «Practical guidelines for socioterminology» («Практичні рекомендації з соціотермінознавства»), у якому викладені основні принципи й методи наукової дисципліни. Зокрема, визначено й статус соціотермінознавства: «підхід до термінологічної роботи заснований на соціологічних, культурних і соціолінгвістичних характеристиках лінгвістичної спільноти, спрямованих на вивчення та розвиток її технічного мовлення відповідно до цих характеристик» (International Organization for Standardization. ISO/TR 22134:2007).

Міждисциплінарний синтез загальної теорії цивілізації та загальної теорії терміна в межах цивілізаційної лінгвістики, яка взаємодіє із соціолінгвістикою, історією, лінгвокультурологією,

комп'ютерними технологіями, визначає новий метод у сучасному термінознавстві, означений як цивілізаційний напрям. Цивілізаційний напрям у термінознавстві орієнтований на вивчення та аналіз термінології, яка характерна для певних цивілізаційних контекстів, культур, історичних епох. Він розглядає вплив цивілізаційних особливостей на формування й розвиток термінології, а також досліджує взаємозв'язки між мовою, культурою та термінологією.

Міждисциплінарний синтез педагогіки й термінознавства в межах лінгводидактики декларує лінгводидактичне термінознавство (Іващенко, 2014, с. 24–25; Артикуца, 2019), а лінгвістики й комп'ютерних технологій – комп'ютерне термінознавство (Дерба, 2007).

Останні десятиліття помітно змінюють ракурс наукового аналізу терміна, що зумовлюється досягненнями сучасного мовознавства та потребами інформаційного суспільства. Така ситуація надає особливий статус когнітивному (когнітивно-дискурсивному) термінознавству, або, як його ще називають, «когнітивно-комунікативному» чи «гносеологічному», у парадигмі якого термін розуміють як інформаційно-когнітивну структуру, що акумулює спеціальні знання, необхідні в процесі наукової комунікації та професійно-наукової діяльності (Т. С. Володіна, М. А. Кізіль). Поява й укорінення когнітивно-дискурсивного підходу як провідного в дослідженні мови в її широкому розумінні продиктовано її онтологічною сутністю – слугувати основним засобом когніції та комунікації для *Homo Sapiens* і *Homo Loquens* (Кізіль, 2015, с. 183). Сучасні когнітивістські термінологічні студії продукують певні відгалуження насамперед на ґрунті перекладу. У них робляться спроби перенести засади когнітивної лінгвістики на категорії структури й концептуального опису. Це передусім соціокогнітивне та фреймове термінознавство.

Соціокогнітивний підхід як синтез соціології, термінознавства, когнівістики на тлі соціолінгвістики й когнітивної лінгвістики засвідчує формування соціокогнітивного термінознавства, започаткованого Р. Теммерман. Соціокогнітивне

термінознавство вивчає когнітивний потенціал термінології у фахових мовах і термінологічну варіативність у зв'язку з вербальним, ситуативним і когнітивним контекстом у дискурсі й у широкому спектрі комунікативних середовищ (Faber, 2009, p. 116). Кілька основних постулатів соціокогнітивного термінознавства висуває Р. Теммерман у своїй роботі "Towards New Ways of Terminology Description" (Temmerman, 2000).

Фреймове термінознавство використовує теорію фрейма Ч. Філлмора й має багато спільного з когнітивізмом та соціокогнітивним термінознавством. Воно базується на погляді, що шукати різницю між термінами й загально-вживаними словами непродуктивно, а досліджувати спеціальні значеннєві одиниці варто, вивчаючи їхню поведінку в тексті. Розуміння термінологічно насичених текстів можливе лише в разі знання концептів, які він містить, і зв'язків між ними. Український термінолог В. Л. Іващенко так формулює основне завдання фреймового термінознавства: «В аспекті досліджень фреймового термінознавства – спеціальне поняття (термінопоняття), яке вивчають у форматі динамічного (процесорієнтованого) фрейму як моделі (шаблону, стереотипу, схеми) репрезентації окресленого спеціальною предметною сферою (галуззю знання) фрагмента інформації, що її акумулює в собі таке поняття» (Іващенко, 2013, с. 51).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, проведений нами аналіз підтверджує, що вивчення терміна як основної одиниці фахової мови в термінознавстві є результатом симбіозу новітніх і традиційних підходів, який дозволяє поглибити розуміння природи термінів, їх ролі в комунікації та науковому спілкуванні, а також забезпечити ефективне функціонування фахової мови в різних галузях знання. Поступальний рух науки спричинює появу нових понять і, відповідно, неологічних термінів, що й спонукає вчених різних галузей знань переосмислювати їхню семантику, особливості функціонування та номінування, моделі творення, продукуючи новітні термінологічні студії (Тур, 2018).

ЛІТЕРАТУРА

1. Boulanger J. C. Une lecture socio-culturelle de la terminologie. *Cahiers de linguistique sociale*. 1981. № 8. P. 13–30.
2. Cabré Castellví M. T. Theories of terminology: their description, prescription and explanation. *Terminology*. 2003. № 9 (2). S. 163–199.
3. Faber P. The Cognitive Shift in Terminology and Specialized Translation. *MonTI: Monografias de Traducción e Interpretación*. N 1. 2009. S. 107–134.
4. Felber H. Terminology Manual. UNESCO; Infoterm, 2002. 426 p.
5. International Organization for Standardization. ISO/TR 22134:2007 "Practical guidelines for socioterminology". URL: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:tr:22134:ed-1:v1:en> (дата звернення: 26.05.2023).

6. Temmerman R. Towards New Ways of Terminology Description. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins, 2000. 259 s.
7. Tur O. M., Shabunina V. V. Lexical and semantic organization of Ukrainian terminology of land management and land cadastre. Traditional and innovative approaches to scientific research: theory, methodology, practice: Scientific monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2022. Pp. 474–505.
8. Артикуца Н. В. Юридичне термінознавство в Україні: сучасний стан, основні напрями та перспективи розвитку. *Термінологічний вісник*. 2019, вип. 5. С. 6–17.
9. Дерба С. М. Словник з української термінології прикладної (комп'ютерної) лінгвістики. Київ, 2007. 352 с.
10. Іващенко В. Л. Фреймове і комунікативне термінознавство в зарубіжній лінгвістиці. *Мовознавство*. 2013. № 1. С. 51–58.
11. Іващенко В. Л. Основні напрями досліджень у термінознавстві кінця ХХ – початку ХХІ ст. *Вісник ун-ту «Львівська політехніка»*. 2014. № 791. С. 22–26.
12. Кізіль М. А. Когнітивне термінознавство: витоки, завдання й перспективи розвитку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2015. Вип. 16. С. 182–185.
13. Ракшанова Г. Ф. Система дериваційних засобів сучасної науково-технічної термінології (когнітивно-номінативний аспект) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2004. 192 с.
14. Рицар Б. Є. Стандартизація термінології – чинник утвердження державності України. *Стандартизація, сертифікація, якість*. 2001. № 1. С. 30–32.
15. Тур О. М. Документознавча термінологія: проблеми уніфікації та стандартизації : монографія. Кременчук : ПП Щербатих, 2018. 301 с.
16. Туровська Л. В. Практичне термінознавство на початку ХХІ ст.: класифікація, особливості побудови галузевих словників. *Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. пр.* Київ, 2010. Вип. 4. С. 77–81.
17. Яценко Н. Українське стилістичне термінознавство ХХ – початку ХХІ століть. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. Сер. : Філологічна*. Київ, 2016. Вип. 13. С. 273–280.

REFERENCES

1. Boulanger, J. C. (1981). Une lecture socio-culturelle de la terminologie. [A socio-cultural reading of terminology]. *Cahiers de linguistique sociale*. № 8. P. 13–30.
2. Cabré Castellví, M. T. (2003). Theories of terminology: their description, prescription and explanation. *Terminology*. № 9 (2). S. 163–199.
3. Faber, P. (2009). The Cognitive Shift in Terminology and Specialized Translation. *MonTI: Monografias de Traducción e Interpretación*. N 1. S. 107–134.
4. Felber, H. (2002). Terminology Manual. UNESCO; Infoterm, 426 p.
5. International Organization for Standardization. ISO/TR 22134:2007 "Practical guidelines for socioterminology". URL: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:tr:22134:ed-1:v1:en> (дата звернення: 26.05.2023).
6. Temmerman, R. (2000). Towards New Ways of Terminology Description. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins, 259 s.
7. Tur, O. M., Shabunina, V. V. (2022). Lexical and semantic organization of Ukrainian terminology of land management and land cadastre. Traditional and innovative approaches to scientific research: theory, methodology, practice: Scientific monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing, pp. 474–505.
8. Artykutsa, N. V. (2019). Yurydychne terminoznavstvo v Ukraini: suchasnyi stan, osnovni napriamy ta perspektyvy rozvytku. [Legal terminology in Ukraine: current state, main directions and prospects for development]. *The terminological bulletin*. V. 5. Pp. 6–17. [in Ukrainian]
9. Derba, S. M. (2007). Slovnyk z ukrainskoi terminolohii prykladnoi (kompiuterno) linhvistyky. [Dictionary of Ukrainian terminology of applied (computer) linguistics]. Kyiv. [in Ukrainian]
10. Ivashchenko, V. L. (2013). Freimove i komunikatyvne terminoznavstvo v zarubizhnii linhvistytsi. [Frames and communicative terminology in foreign linguistics]. *Movoznavstvo*. № 1. Pp. 51–58. [in Ukrainian]
11. Ivashchenko, V. L. (2014). Osnovni napriamy doslidzhen u terminoznavstvi kintsia XX – pochatku XXI stolit. [The main directions of research in terminology of the late 20th – early 21st centuries]. *Visnyk Nats. un-tu "Lvivska politekhnika"*. 791. Pp. 22–26. [in Ukrainian]
12. Kizil, M. A. (2015). Kohnityvne terminoznavstvo: vytoky, zavdannia y perspektyvy rozvytku. [Cognitive terminology: origins, tasks and development prospects]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Filolohiya*. V. 16. Pp. 182–185. [in Ukrainian]
13. Rakshanova, H. F. (2004). Systema deryvatsiinykh zasobiv suchasnoi naukovo-tekhnichnoi terminolohii (kohnityvno-nominatyvnyi aspekt). [The system of derivational means of modern scientific and technical terminology (cognitive-nominative aspect)] : dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01. Kyiv, 192 p. [in Ukrainian]

14. Rytzar, B. Ye. (2001). Standartyzatsiia terminolohii – chynnyk utverdzhennia derzhavnosti Ukrainy. [Standardization of terminology – a factor in establishing the statehood of Ukraine]. Standartyzatsiia, sertyfikatsiia, yakist. № 1. Pp. 30–32. [in Ukrainian]

15. Tur, O. M. (2018). Dokumentoznavcha terminolohiia: problemy unifikatsii ta standartyzatsii. [Documentary terminology: problems of unification and standardization]. Kremenchuk : PP Shcherbatiukh, 301 p. [in Ukrainian]

16. Turovska, L. V. (2010). Praktychne terminoznavstvo na pochatku XXI st.: klasyfikatsiia, osoblyvosti pobudovy haluzevykh slovnykiv. [Practical terminology at the beginning of the 21st century: classification, peculiarities of the construction of branch dictionaries]. *Terminolohiia dokumentoznavstva ta sumizhnykh haluzei znan : zb. nauk. pr.* Kyiv. V. 4. Pp. 77–81. [in Ukrainian]

17. Iatsenko, N. (2016). Ukrainske stylistychno terminoznavstvo XX – pochatku XXI stolit. [Ukrainian stylistic terminology of the 20th – early 21st centuries.]. *Ivan Ohienko i suchasna nauka ta osvita. Ser.: Filolohichna.* Kyiv. V. 13. Pp. 273–280. [in Ukrainian]

INTERASPECTUAL, INTERPARADIGMAL AND INTERDISCIPLINARY TERMINOLOGICAL SYSTEMS RESEARCH AREAS

Tur Oksana Mykolaivna

*Doctor of Sciences in Social Communications, Professor,
Professor at the Department of Humanities, Culture and Art
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University
20, Universytetska str., Kremenchuk, Poltava region, Ukraine*

Shabunina Viktoriia Valentynivna

*Candidate of Philological Sciences, Associate professor,
Associate Professor at the Department of Humanities, Culture and Art
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University
20, Universytetska str., Kremenchuk, Poltava region, Ukraine*

Overview and systematization of the main areas of terminological research is important for creating basic principles and concepts in the field of terminology, as well as for orientation in other scientists' studies. The article reveals the content of inter-aspect, inter-paradigm and interdisciplinary approaches to the study of term systems and their formation, as well as methods of linguistic nomination of elements of the scientific picture of the world. The study covers a wide range of concepts and approaches that help to understand and explain the regularities of the processes of term formation and functioning. Inter-aspect areas of terminological research are represented by onomasiological, dialectal, comparative, theoretical and methodological, historical and semasiological, historical and onomasiological, typological and terminographic terminology. Such a wide range of research within the same scientific field of knowledge of theories, methodologies of various paradigms, which leads to an inter-paradigm synthesis, indicates the relevance of considering the term as a unit of a professional language. Under such conditions, the authors point to the possibility of distinguishing integrative terminology, which is formed against the background of the integration theory of the term, the complex and variological approach, the information and semiotic theory of the term, the integration model of the special-purpose language, the combination of the achievements of the system-structural, functional and cognitive terminology in their aspectual and cross-aspectual/cross-theoretical representations. Integration processes that extend to all spheres of modern society's life inevitably provoke the interdisciplinary nature of scientific research, including terminological one. At the beginning of the 21st century, the science of terms is significantly influenced by the research paradigms of logic, philosophy, psychology, mathematics, cultural studies, sociology, ethnology, computer science, and actual subject areas. This proves the interdisciplinary synthesis of theoretical and methodological foundations of various sciences and gives grounds for distinguishing interdisciplinary areas of research in terminology. The authors are also interested in socio-cognitive, linguistic and didactic areas of research, as well as frame terminology. Therefore, the article is intended to deepen the study of these concepts of terminological research. The analysis of terminological research paradigms, carried out by the authors, which determine the state of the study of the term as a unit of professional language, testifies to the symbiosis of the latest and traditional search vectors in terminology.

Keywords: term, terminology, terminological science, nomination, inter-aspect, inter-paradigm and interdisciplinary areas of research.